

Jiří Janda, pozapomenutý vědec a publicista

Motto:

„...přijal jsem těžkou zodpovědnou práci z dobré vůle, z lásky k věci a bezplatně... Nicméně půjdu za svým ideálním cílem neodvratně dál po boku těch, kteří skutečně pomáhají, a naší odměnou bude uznání budoucnosti.“

Jiří Janda v dopise generálu Rudolfovi Rašemu ze dne 6. prosince 1933

V srpnu 2013 uplynulo 75 let od úmrtí středoškolského profesora Jiřího Jandy (1865–1938), zakladatele a prvního ředitele pražské zoologické zahrady. Celoživotní boj o zřízení zoo v Praze úspěšně zakončený v r. 1931 (Živa 2011, 6: 296–299) do značné míry zastihuje jeho bohatý profesní a vědecký život. Jiří Janda totiž byl také význačný přírodovědec své doby.

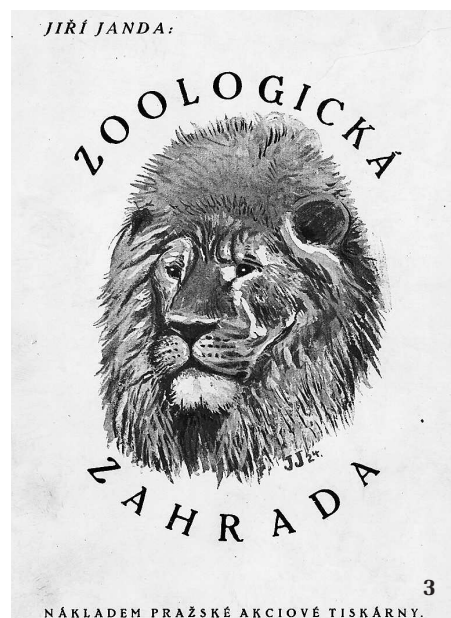
Jeho odborné (převážně ornitologické) zaměření se odráží v bohatém výčtu vědeckých prací a populárně-naučných pojednání. Těžiště Jandovy publikační činnosti spadá především do doby před založením zoologické zahrady. Zahrnuje nejen práce odborné, ale i knihy o přírodě, které byly přirovnávány k dílu Ernesta T. Setona. Po prvních pracích, týkajících se bezobratlých živočichů, vydává publikace převážně zaměřené na ornitofaunu míst, kde právě pobýval. Některé tituly z tohoto oboru jsou psány i pro praktické využití v zemědělství. V době pobytu mimo Prahu vydal své neznámější dílo Atlas ptactva středoevropského (I. L. Kober, Praha 1902). Usiloval o přijetí zákona na ochranu ptactva a v tomto směru jednal s příslušnými ústavy a úřady. V návrhu uvádí důvody k ochraně ptactva, shrnuje, co by měl zákon obsahovat a z jakých hledisek by měl být koncipován. Pro nižší stupeň středních škol sepsal učebnici zoologie a úplně přepracoval čtvrté a páté vydání Woldřichovy – Bayerovy Zoologie pro vyšší třídy středních škol (Družstvo spolku českých

profesorů, Praha 1918 a 1922). Za jeho redakce začalo od r. 1913 vycházet odborné dílo Velký ilustrovaný přírodopis všech tří říší, které do té doby v naší přírodovědné literatuře chybělo. Sám je autorem prvního dílu Ptáci – Ssavci. Významná je rovněž jeho překladatelská činnost. Přeložil a novými poznatky z naší avifauny doplnil čtyři díly Brehmova Života zvířat (v nakladatelství J. Otto vyšly v letech 1926–29 a v nakladatelství J. Hokr, nedatováno), spolu s ostatními předními českými zoology redigoval celou řadu. Po vzniku Československé republiky stál u zrodu časopisu Věda přírodní v r. 1919 a byl jeho redaktorem v oboru přírodních věd.

Jako konzervátor přírody při Ministerstvu školství a národní osvěty vyvíjel úsilí o zachování přírodního rázu naší země. Málo je známo, že se účastnil jednání o zřízení národního parku ve Vysokých Tatrách, podal řadu návrhů na zřízení ptačích rezervací v Čechách, na Moravě a Slovensku. Bohatá byla i jeho přednášková činnost (např. v r. 1910 v Klubu přírodovědeckém o zřízení zoologické zahrady v Praze), později v rozhlasu (např. na téma Pražská zoo v zimě nebo Mluvící ptáci), publikoval v odborných časopisech, uveřejňoval články a fejetony v denním tisku. Svým poutavým projevem dovedl zaujmout posluchače i čtenáře. O tom, že byl i dobrým kreslířem, svědčí jeho obrázky ptáků v přílohách časopisu Věda přírodní. Stal se členem mnoha českých a zahraničních

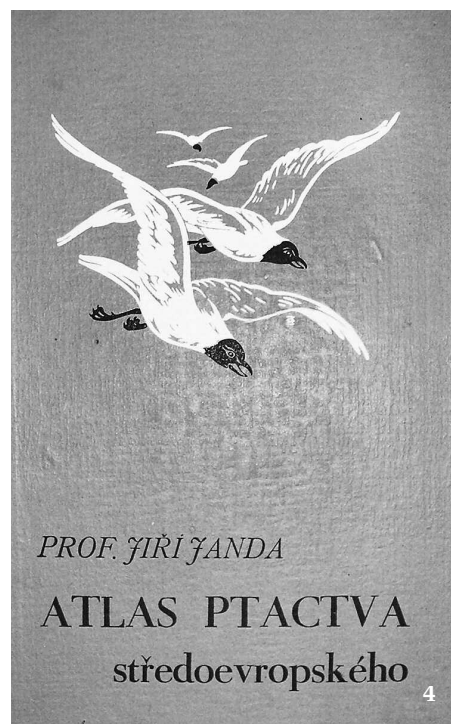
2

3

1

4

1 Významný přírodovědec a zakladatel zoologické zahrady v Praze Jiří Janda a jeho manželka Ludmila se lívčaty v r. 1937

2 Prof. Janda ve své pracovně v administrativní budově zoologické zahrady

3 Jedna z publikací J. Jandy z r. 1924 (autorem titulní kresby je Jiří Janda)

4 Atlas ptactva středoevropského, druhý vydání z r. 1929 (nakladatel I. L. Kober), jehož autorem byl rovněž J. Janda.

5 První ředitel pražské zoologické zahrady se zaměstnanci. Snímky z archivu Zoologické zahrady hlavního města Prahy

společností – prvním předsedou Československé společnosti ornitologické, a kládajícím členem a čestným předsedou Klubu pěstitelů exotického ptactva, členem Masarykovy akademie práce a předsedou jejího Ornithologického ústavu, čestným členem Učené společnosti Šafaříkovy v Bratislavě, předsedou československé sekce The International Committee for Bird Protection a korespondentem Office International pour la Protection de la Nature a také členem Evropského literárního klubu. Po otevření zoologické zahrady v Praze se jeho veřejná a publikační činnost soustředovala na tuto instituci. Orga-

nizoval přednášky, psal články v českých i zahraničních časopisech, vydával průvodce po pražské zoo a k propagaci zahrady přispíval také příležitostnými články v denním tisku.

Jandovo životní krédo vyjádřila jeho žena Ludmila: „Celý život se snažil, aby člověk pochopil co krásného, milování hodného, skryto je v přírodě.“

Vzhledem k tomu, že publikační činnost Jiřího Jandy nebyla nikdy prezentována uceleně, na webové stránce Živý uvádíme jeho kompletní chronologicky řazenou bibliografii z dostupných pramenů.

Ceny Česká hlava 2013

V uplynulém ročníku vědecké soutěže Česká hlava uspělo i několik zástupců Akademie věd ČR. Národní cenu vlády ČR Česká hlava 2013 získal prof. PhDr. František Šmahel, DrSc., dr. h. c. mult., z Filozofického ústavu AV ČR, v. v. i., Centra mediévistických studií. F. Šmahel je vynikající český historik, který se soustřeďuje na dějiny středověku, hlavně na období lucemburské dynastie a české reformace. Husitství – významné období našich dějin – očišťuje od nacionálních i politických kontextů a pomáhá mapovat pozdně středověkou střední Evropu jako dobu politických, náboženských a kulturních pnutí před nastupujícím novověkem.

Cenu společnosti Kapsch (Invence) získala Ing. Ilona Müllerová, DrSc., z Ústavu přístrojové techniky AV ČR, v. v. i., v Brně za dlouhodobý a systematický výzkum elektronových mikroskopů. Češi byli třetí na světě, kteří dokázali vyrobit elektronový mikroskop a I. Müllerová navázala na tuto tradici výzkumu optiky v Akademii věd. Navrhla a realizovala novou formu

objektivové čočky, která umožňuje dokonalejší detekci obrazového signálu pro rastrovací elektronové mikroskopy.

Cenu ministra školství, mládeže a tělovýchovy ČR (Doctorandus) obdržel za vědeckou práci v rámci doktorského studia Mgr. Ondřej Maršálek, Ph.D., z Ústavu organické chemie a biochemie AV ČR, v. v. i., který se zabývá molekulárními simulacemi působení ionizujícího záření na vodu a vlastnostmi takto vzniklého hydratovaného elektronu.

Z ostatních laureátů zmíníme ještě oceněná témata související s biologickými obory. Cenu Skupiny ČEZ (Patria) získal prof. Mikuláš Popovič MD, PdD., z Institute of Human Virology a University of Maryland, Baltimore. Narodil se jako československý občan v tehdejší Podkarpatské Rusi, vystudoval lékařství v Bratislavě a od 80. let žije v USA. S vlastní zůstal v kontaktu a stal se mimo jiné zahraničním členem Učené společnosti ČR.

Cena Ministra životního prostředí byla udělena Ing. Romanu Pavelovi, Ph.D.,

1 František Šmahel, nositel ocenění Česká hlava v r. 2013. Foto S. Kyselová, Archiv SSČ AV ČR, v. v. i.

z Výzkumného ústavu rostlinné výroby, v. v. i., za výzkum biologicky aktivních látek, především ve vztahu k agrochemikáliím.

Odborná porota ocenila i další vědce a inovátory (bližší informace najdete na <http://www.ceskahlava.cz/>).